

Łódź, 9 XII 2019 r.

RECENZJA

**rozprawy doktorskiej mgr Akylai Abylkadyr kyzy:
*Postrzeganie Kirgizów i kirgiskiego świata. Na podstawie nazw kirgiskich realiów i relacji
z podróży (komputeropis, 147 ss.),*
przygotowanej na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach
pod kierunkiem prof. dr hab. Jolanty Tambor**

Rozprawa doktorska Pani mgr Akylai Abylkadyr kyzy jest rzadkim przykładem pracy napisanej po polsku przez nierodzimą użytkowniczkę języka. Ten fakt sprawia, że należy spojrzeć na to dzieło z nieco innej perspektywy, niż się to robi w przypadku prac autorów zamieszkujących w świecie polszczyzny od momentu urodzin.

Autorka, określając powody, które skłoniły Ją do podjęcia tematu, pisze o wewnętrznej potrzebie „zaprezentowania prawdziwego [...] obrazu Kirgistanu, który jako państwo środkowoazjatyckie jest mało znany w Polsce” (Wstęp, s. 5) oraz o chęci zainteresowania swoimi rozważaniami o Kirgistanie, języku i kulturze tego kraju szerszej i zróżnicowanej grupy odbiorców – językoznawców, socjologów, kulturoznawców i politologów. Po zapoznaniu się z dostępnymi na polskim rynku wydawniczym relacjami z podróży po Jej kraju Autorka stwierdziła wiele błędów, nieścisłości i przekłamań w opisach, co dodatkowo wzmocniło w niej potrzebę „wyprostowania” tych faktów. Uprawniła Ją do tego „autochtoniczna znajomość realiów i języków” (tamże) i chęć upowszechnienia wiedzy o krajach Azji Środkowej; tym bardziej, że ów region zaczyna być miejscem atrakcyjnym dla turystów. Kolejną ważną motywacją do napisania niniejszej dysertacji była dla Autorki chęć wskazania podobieństw, różnic i przyczyn zróżnicowania między dwoma sąsiadującymi ze sobą krajami środkowoazjatyckimi: Kazachstanem i Kirgistanem oraz między zamieszkującymi tam narodami: Kazachami i Kirgizami” (Rozdz. 2, s. 38). Ważne były też, oczywiście, cele kulturowojęzykowe: ukazanie uzależnienia polityki językowej Kirgistanu od historii i polityki państwowej i międzynarodowej, opis specyficznych dla Kirgistanu (częściowo także dla Kazachstanu) skryptów kulturowych oraz odkodowanie istotnych dla

rozumienia narodowej kultury kirgiskiej nazw własnych. Czasem na pierwszym planie, innym razem w tle, pozostają analizy socjologiczno-historyczne-politologiczne, które w intencji Autorki mają wyjaśnić skomplikowaną materię związaną z tworzeniem się tożsamości narodowej, etnicznej, językowej mieszkańców Kirgistanu.

Tak zarysowane i umotywowane cele badawcze Pani Akylai Abylkadyr kyzy realizuje w sześciu rozdziałach rozprawy. W rozdziale 1. koncentruje się na objaśnieniu genezy państwowości i historii Kirgistanu. W rozdziale 2. skupia się na opisie podobieństw i odrębności Kirgizów i Kazachów, języków i alfabetów używanych w poszczególnych okresach w Kirgistanie i Kazachstanie (różnie wtedy nazywanych) oraz uwikłań historycznych ważnych dla zrozumienia mentalności współczesnych mieszkańców obu regionów. W ostatniej części tego rozdziału Autorka przedstawia wyniki własnych badań ankietowych, przeprowadzonych na UŚ z udziałem 88 respondentów, dotyczących wiedzy Polaków na temat Krajów Azji Środkowej (de facto: Kazachstanu i Kirgistanu). W rozdziale 3. Autorka prezentuje interesującą onomastyczną analizę tradycyjnych i nietradycyjnych antroponimów kirgiskich: imion męskich i żeńskich – prostych i złożonych, w dużej mierze znaczących – oraz nazwisk. Do objaśnienia budowy i funkcjonowania antroponimów w języku kirgiskim Autorka wykorzystwała własne imię i nazwisko. Z lektury tego rozdziału dowiadujemy się, że tajemniczo brzmiący składnik *kyzy*, pisany małą literą, stojący za jej nazwiskiem, oznacza po prostu córkę pana Abylkadyra.

Rozdział 4. dotyczy obrazowania Kirgistanu i Kirgiza w piśmiennictwie polskim. Autorka czyni przedmiotem swojej analizy kilka prac reportażowych, wydanych od kilkudziesięciu do kilku lat temu, oraz internetowych relacji z podróży; najwięcej miejsca poświęca wydanej w 1968 r. książce R. Kapuścińskiego *Kirgiz schodzi z konia*. Uwagi krytyczne o charakterze językowym kieruje wobec sposobu transkrybowania przez autorów kirgiskich nazw (m.in. toponimów, nazw potraw, artefaktów, zwyczajów) oraz niedokładnego lub wręcz fałszywego przedstawiania obyczajowości kirgiskiej. W rozdziale 5., Autorka, przyjmując punkt widzenia natywnej ekspertki, opisuje, ilustruje i interpretuje kulturowe realia, skrypty kulturowe Kirgistanu – codzienne i świąteczne. Zwraca uwagę na znaczenia przypisywane bieli w tej kulturze, jak też na kulturotwórczą rolę eposu *Manas*. W tabeli na s. 92-93 znajdujemy autorskie zestawienie nazw potraw kuchni kirgiskiej z propozycją transkrypcji nazwy z alfabetu kirgiskiego, tłumaczeniami na jęz. polski, propozycją adaptacji nazwy do polszczyzny oraz z dodatkowym objaśnieniem. Ostatni, 6. rozdział, skupia się na problemach tożsamości narodowej w postradzieckim Kirgistanie. Autorka, dowodząc obeznania w zakresie literatury naukowej dotyczącej złożonego tematu tożsamości,

przekonująco omawia zmiany w ewoluowaniu świadomości mieszkańców Kirgistanu związane z ich identyfikacją narodową, państwową, religijną i językową.

Zakres tematyczny i zastosowane środki opisu pozwalają mi zdefiniować dzieło Pani Akylai Abylkadyr kyzy jako **studium etnolingwistyczne**, w którym wyróżniają się i wzajemnie dopełniają elementy językoznawcze (w tym wartościowe rozważania onomastyczne), kulturoznawcze i etnopolitologiczne. Można więc uznać, że założone przez Autorkę, i sformułowane we Wstępie, cele i założenia zostały w większości zrealizowane.

Końcowe części rozprawy stanowią Zakończenie, Bibliografia oraz dwa streszczenia – polskie i anglojęzyczne. Bibliografia jest właściwie dobrana, zróżnicowana, choć dość ograniczona: liczy 70 pozycji w części określonej jako „źródła tradycyjne” oraz 45 w części określonej jako „źródła internetowe”. Zawarto w niej podstawowe dla podjętej tematyki prace naukowe (polskojęzyczne i kilka anglojęzycznych) – monografie, artykuły, dzieła encyklopedyczne, słowniki – z zakresu onomastyki, szeroko rozumianej lingwistyki antropologicznej, politologii, socjologii, kulturoznawstwa i polityki językowej. W Bibliografii zamieszczono także m.in. analizowane prace reportażowe (książki i artykuły), lektury popularnonaukowe, strony www. z danymi statystycznymi.

Poniżej pozwalam sobie sformułować **kilka uwag szczegółowych**. Jedne z nich będą miały charakter krytyczny, inne będą koncentrowały się na zaletach niniejszej pracy.

W rozprawie brakuje rozdziału teoretycznego, który stanowiłby ramę konceptualną dla całości. Rozważania terminologiczne, rozrzucone w poszczególnych rozdziałach, nie są mocną stroną tej pracy, podobnie jak liczba wykorzystanych prac naukowych. Pod względem teoretycznym najlepiej wypadają fragmenty, w których dominują analizy etnopolitologiczne i onomastyczne. Gorzej, gdyż przyjrzymy się narzędziom konceptualnym odnoszącym się do etnolingwistyki, chociaż de facto praca pani Akylai Abylkadyr kyzy ma przecież charakter etnolingwistyczny (lingwistycznokulturowy). Np. Autorka w rozdziale 2., na s. 34, odnosi się do jednej tylko kluczowej pracy etnolingwistycznej, czyli do pracy Jerzego Bartmińskiego: *Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata* (1999 r.) i dalej nie rozwija wątku, czyli nie objaśnia, w jaki sposób kategorię JOS-u stosuje do badań własnych. Czytelnik musi sam to dostrzec. Na s. 55 w podpunkcie 2.6 rozdziału 2. pojawia się nagłówek *Naród a etnos – północ i południe*, jednak pojęcie etnosu nie zostało tu zdefiniowane. Trzeba jednak przyznać, że analiza przeprowadzona w tym fragmencie pracy wskazuje, że Autorka to pojęcie rozumie.

Jednym z ważnych elementów metodologii etnolingwistycznej, stosowanej w celu wydobycia określonych językowych obrazów świata, są badania ankietowe. Do tych przeprowadzonych przez Panią Akylai Abylkadyr kyzy, i opisanych w rozdziale 2.8.

Wiedza Polaków na temat krajów Azji Środkowej- badania własne (s. 57- 67) też można mieć uwagi. Oczywiście, całkiem zrozumiałe jest to, że w przypadku uzyskania określonego wyniku badań, czyli dowodu na nikłą, niemal zerową, wiedzę o Kirgistanie i Kazachstanie oraz ich kulturze i językach (zob. podsumowanie tych badań na s. 65), Autorka nie użyła pełnego wachlarza metodologicznego stosowanego zwykle w ankietowych badaniach etnolingwistycznych, jednak powinna chociaż zebrać w czasie badań skojarzenia, jakie wywołują u respondentów nazwy: Kazachstan, Kirgistan i ich derywaty, choćby fraza „z Kazachstanu”. Kazachstan wielu Polakom kojarzy się przecież z miejscem zamieszkania przedstawicieli polskiej diaspory. Wyrażenia „Polak/Polacy z Kazachstanu”/„rodzina polska z Kazachstanu” są dość często używane w polszczyźnie oraz w mediach, przenosząc pewną określoną wiedzę historyczną i emocje. W internetowym Narodowym Korpusie Języka Polskiego odnotowano ponad 450 użyć leksemu „Kazachstan” (w przypadku leksemu „Kirgistan” zaledwie 26) i frazy „z Kazachstanu”; analiza korpusów językowych dostarcza obiektywnych danych językowych i żałuję, że Pani Akylai Abylkadyr kyzy nie skorzystała z tego wygodnego i obiektywnego narzędzia w swoich badaniach.

Autorka, pragnąc zmniejszyć lukę związaną z wiedzą Polaków na temat krajów Azji Środkowej, wymienia tytuły prac literackich, reportażowych, krajoznawczych), które zostały wydane w Polsce w ostatnich 50 latach (rozdz. 2.7, s. 65). Z pewnością przydałyby się w tym miejscu autorskie streszczenia i oceny każdej z tych książek, tym bardziej, że w rozdziale 4. Pani Akylai Abylkadyr kyzy koncentruje się na analizie (dość lakonicznej) jedynie kilku książek i krótszych tekstów obrazujących jedynie Kirgistan i Kirgizów, a jej intencją było przede wszystkim wychwycenie przekłamań i nieścisłości w konkretnych tekstach.

Doktorantka z zaangażowaniem przedstawia świat swojej kultury rodzimej. Dysponując obszerną wiedzą o jej realiach, w wiarygodny i sugestywny sposób odkrywa przed czytelnikiem rozprawy jej specyfikę. W pracy współlistnieją fragmenty o charakterze naukowym i popularnonaukowym. Tych drugich jest, jak się wydaje, więcej – Autorka wiele miejsca poświęciła na omówienie historii oraz problemów politycznych interesującego ją regionu. Rozprawa została ponadto bogato wyposażona w elementy ikoniczne – fotografie, mapy, wykresy, schematy – dzięki którym zapoznajemy się z bogactwem opisywanego świata. Odejście od naukowości na rzecz stylu popularnonaukowego jest może nietypowe dla prac doktorskich, ale uzasadnione, gdy weźmie się pod uwagę założony przez Autorkę cel główny tej pracy.

Jako naukowczynie Pani Akylai Abylkadyr kyzy najlepiej, moim zdaniem, zaprezentowała swoje kompetencje w analizach onomastycznych (szczególnie w rozdz. 3.)

oraz we fragmentach rozprawy, w których przedstawia i objaśnia realia kulturowe Kirgistanu (rozdz. 5.). Odkrywają one bogaty, egzotyczny, a przez to porywający dla Europejczyków wychowanych w kulturze łacińskiej, świat onimów, symboli, znaczeń kulturowych i ich powiązań. Kolejnym mocnym punktem rozprawy są rozważania kulturoznawcze i politologiczne, w tym dotyczące polityki językowej (por. fragmenty związane z kształtowaniem się alfabetu kirgiskiego i kazachskiego czy te, których przedmiotem jest stosunek mieszkańców Kirgistanu do języka kirgiskiego (rozdz. 2) oraz zagadnienia związane z ich tożsamością. (rozdz. 1. i 6.).

W rozprawie wychyciłam pewną liczbę usterek technicznych (jak brak numeru stron w cytowanych pracach, np. w mottach) oraz językowych. Są to zwykle lapsusy (jak pominięcia w słów w zdaniach), błędy literowe, rzadziej gramatyczne lub stylistyczne. Większości z nich dałoby się uniknąć przy dokładniejszej adiustacji tekstu. Nie wpływają one w nadmiernym stopniu na pogorszenie klarowności i jakości przekazu.

Kończąc, uznaję rozprawę Pani Akylai Abylkadyr kyzy za oryginalny i ciekawy dla europejskiego czytelnika projekt badawczy. Autorka w dostatecznym stopniu wykazała się ogólną wiedzą teoretyczną w zakresie nauk humanistycznych oraz społecznych; nie bez ograniczeń, wynikających prawdopodobnie z faktu posługiwania się przez Nią polszczyzną jako językiem obcym. Mam też wrażenie, że zabrakło jej śmiałości, by użyć szerszego zestawu narzędzi badawczych, co mogłoby się przełożyć na pogłębienie analizy. Na podkreślenie zasługują natomiast duże walory popularnonaukowe tej rozprawy; wiele jej fragmentów może stanowić bazę dla realizoznawczego studium Kirgistanu lub części ogólnej przewodnika po tym kraju.

Podsumowując, stwierdzam, że zrecenzowana przeze mnie praca mgr Akylai Abylkadyr kyzy spełnia, z pewnymi zastrzeżeniami, wymagania stawiane rozprawom doktorskim określone w Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. z 2016 r. poz. 882). Równocześnie wnoszę o dopuszczenie Autorki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Grażyna Zarzycka, dr hab. prof. UŁ
e-mail: grazyna.zarzycka@uni.lodz.pl

